

(9,1%); 1980-as évek – 287,4 (6,2%). A németül beszélőké pedig így: 1800 – 29,8 millió (3,1%); 1850 – 50,4 millió (4,0%); 1900 – 75,3 millió (4,4%); 1920 – 87,3 millió (4,8%); 1980-as évek – 98,7 millió (2,1%).

Ha csak az oroszokat és az NSZK-beli németek számát és a világ népességén belüli százalékarányát vesszük, a következő adatok birtokába jutunk:

Az oroszok 1800-ban 20,1 milliónyian (2,2%), 1850-ben 34,8 milliónyian (2,9%), 1900-ban 55,7 milliónyian (3,4%), 1920-ban 76,4 milliónyian (4,2%), az 1980-as években 141,8 milliónyian (3,0%) voltak.

A németországi németek adatai a következők: 1800-ban 21,9 millió (2,4%), 1850-ben 34,5 millió (2,9%), 1900-ban 51,7 millió (3,2%), 1920-ban 61,3 millió (3,4%), az 1980-as években 74,5 millió (1,6%). A kezdeti német többségből az 1980-as évekre majdnem dupla annyi orosz lett, miközben mindkét nemzet részesedése a világ népességéből lecsökkent.

Az ehelyütt „közszemlére” referált adatok – ismételjük – csak töredékét teszik ki a szerző közleményében található adathalmazoknak. Ezek regionális és időbeli metszetekben felettebb sokféle elemzésre adnak lehetőséget. Közülük sokfélélt szerzőnk el is végzett.

Futala Tibor

Miért igazi forradalom mégis a huszita forradalom?

Patschovsky, Alexander: Revolučnost husitské revoluce. = Český časopis historický, 99. roč. 2001. 2. no. 231–252. p.

A közbeszéd gyakorta forradalomnak nevezi a huszitizmust, holott a történészek többsége azon a véleményen van, hogy az ókorban és a középkorban nem lehet forradalmakról beszélni, hanem csak lázadásokról, felkelésekről, hatalomváltásokról, polgárháborúkról stb. A forradalom az újkor „signum”-a.

Azonban a történészek között is akadnak olyanok, akik a közbeszédben szereplő megnevezés védelmében lépnek fel, és meg is indokolják tudományosan, hogy miért. A baj csak az, hogy indoklásuk egyoldalú: csak egy-egy, legtöbbször nem is a legfontosabb ismérv kiemelésével próbálják szándékukat sikerre vinni. Egyedül František Šmahel főként négy kötetes alapművében, a *Husitská revoluce* (Huszita forradalom) című munkában érzékeli a „forradalommá minősítés” korántsem egyszerű folyamatát.

Patschovsky is azok közé tartozik, akik forradalomnak tartják a huszitizmust, ám Šmahellel megegyezően, ő is amellet kardoskodik, hogy ezt csak komplex módon szabad megtenni. „Introitus”-ként Reinhart Kosseleck (a *Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart, 1984. című műben található) szócikkéből a „forradalommá minősíthetőség” négy kritériumát idézi. Ezek az alábbiak:

1. Az erőszak, mégpedig a szinte korlátolatlan erőszak alkalmazása, amely semmi és senki előtt nem áll le.
2. Az erőszak mint hosszú ideje tartó folyamatok eredménye, időbelileg meghatározott, lényegi és mélységbe ható dimenziókkal.
3. A társadalom életének valamennyi területét bevonni akaró tendencia.
4. Strukturális (átfogó és részletekbe menő) hasonlóság azokkal a forradalmakkal, amelyek forradalomként való megítéléséhez kétség sem fér.

Ha a fenti ismérveknek az eseményekbe történő „behasonlítása” megtörténik, a szerző oda fog konkludálni,

1. hogy a tradicionálisan értelmezett középkorban csupán egyetlen forradalom zajlott le, és ez éppen a huszita mozgalom volt,
2. hogy a huszita forradalom lefolyását illetően messzemenő hasonlóságot mutat a francia forradalommal, illetve hogy forradalmi jellegét éppen ebben a tényben kell keresni.

Ezt követően a szerző a huszita forradalom eseménytörténetét adja elő. Ennek egyik – részben előkészítő – mozzanatában megjelenik a nemzetiségi motívum is. A továbbiakban az eseménytörténetből csak ezt kívánjuk referálni. A következőkről van szó: a szerző megállapítja, hogy a prágai egyetem a huszitizmus szellemi bölcsője lett, amit leglátványosabban maga Hus bizonyít, aki a betlehemi kápolnában tartott prédikációi során a korábbi moralisták hagyományait folytatta, s az a felszólítása, hogy az egyházat meg kell újítani osztályadalmi méretekben, itt laikus egyetemet országos vitafórummá változtatta. Mindehhez hatalmi és nemzetpolitikai törekvések társultak. IV. Károly 1348-ban ugyanis négy nemzet számára alapította az egyetemet, s valamennyi nemzet képviselőinek azonos jogokat biztosított a tanácsban. A legerősebb „cseh nemzet” (mellesleg csehül és németül beszélő csehekől állt) ezzel egy idő után nem volt megelégedve, s a német, a lengyel (gyakorlatilag sziléziai, többségben népi német) és a morva képviselőkhöz képest több jogot kívánt magának. Ez az etnikai-hatalmi kérdés transzformálódott azután a hitbéli megújulás kérdésévé. (A király 1409. évi Kutná Hora-i dekrétumával aztán garantálta is a csehek „többlethatalmát”, aminek következtében a németek kivonultak a prágai egyetemről, majd Lipcsében alapítottak új univerzitást. A prágai egyetem emiatt elvesztette nemzetközi jellegét az egyházi reform vonatkozásában.)

A szerző végül hat tézisben határozza meg a huszitizmus forradalmi jellegét:

1. A huszitizmus által felszabadított erőszakfeszültség óriási erejűnek bizonyult. Először a huszitákat gyilkolták az autodafék keretében, majd a husziták irtották a papokat, szerzeteseket és apácákat, amennyiben nem tagadták meg katolikus hitüket. A kolduló rendeknek sem kegyelmeztek. Égtek a kolostorok, képromboló harcosok pusztították a templomokat, a liturgiát szolgáló edényzetet, oltárokat és szentképeket gyaláztak. Mindez a francia és az orosz forradalom előjátéka volt.
2. Vagy három évszázadon át hol nyíltabb, hol burkoltabb formában, de egyre erőteljesebben jelentkezett mint követelés az elvilágiasodott klérus elmozdítása, a hatalmi intézményként működő egyház megszüntetése, a bűn kizárása a mindennapi élet menetéből. És persze: az egyházi vagyon felosztása sem hiányzott a kívánságlistáról. A husziták, valamint a terror jakobinus és a dialektikus materializmus bolsevik hirdetői között nincs semmi különbség.
3. A középkor Hus fellépése előtt a világi és az egyházi hatalom munkamegosztásában egyféle „corpus mixtum” volt. Az egyházi hegemonia előbb „egyenhatalom-má” szelődött, majd egy időre ki is vészett a cseh politikai színpadról. Győzött a nemesség. Az egyházi birtokokat és uradalmakat szekularizálták, az állam nemesi köztársasággá fejlődött, élén a reprezentatív jogosítványú királlyal. A francia forradalom is ezt a változást hozta azzal a különbséggel, hogy ott a polgárság, itt pedig a nemesség lett a kedvezményezett.
4. A huszita forradalom is beépült és hatást fejtett ki az élet valamennyi szektorában. Így a katonai területen a katonáskodás kötelezettsége minden társadalmi csoportra kiterjedt, a Žižka-féle szekérvár pedig alkalmas volt a lovasrohamok elhárítására.

Kulturális területeken új forradalmi-vallásos himnuszok és csatadalok keletkeztek, előtérbe került a cseh nyelv, sőt még helyesírási szabályzat is készült. Szociális területen a protagonisták nézeteinek fejlődése figyelhető meg. Ezek a vallásos-morális nézetek hangoztatásától kezdve elvezettek a diktatórikus elvek érvényesítéséhez is, a „forradalom elpusztítja gyermekeit” mondás beigazolásáig. A végkifejlet dokumentálja a huszitizmus radikálisan forradalmi jellegét.

5. A huszita forradalom és a francia forradalom időbeli és ideológiai fejlődése tele van analógiákkal. Ezek egy része teljesen nyilvánvaló, más része rejtett. Ezek felderítése még hátravan.
6. Ez a tézis egy kérdés: mi maradt meg a huszita forradalomból? Sok minden. Az ugyan tény, hogy Csehországban nem jött létre a chiliasztikus paradicsom, s ellentétben a francia forradalommal, nem vált a többi európai nemzet számára orientációs központtá, minthogy a földrész perifériájára szorult. Am alapvetően megváltoztatta az állami és az egyházi rendszert, miközben biztosította a három felekezet együttélését. A kor szelleme – mondaná Hegel, a huszitizmusban a középkori világrend elpusztítójára talált rá. Még ha ez csak részlegesen sikerült is neki, még ha olykor történelmi zsákutcákba is betévedt (vö. a taboriták chiliazmusával).

Futala Tibor

Románosítás és represszió. Az Odessza-Transnistria-térség egyházpolitikájához (1941–1944)

*Boeckh, Katrin: Rumänisierung und Repression. Zur Kirchenpolitik
im Raum Odessa/Transnistrien 1941–1944. = Geschichte Osteuropas, 1997. I. H. 64–84. p.*

A tanulmány Odessza vallási, egyházi viszonyait vizsgálja az 1941-es román és német megszállás idején, annak összefüggésében. A területi politika két koncepcióját: a birodalmi német berendezkedést és a román hatalmat hasonlítja össze, egyházpolitikájuk tükrében. A térségben az ortodox, a római katolikus és a lutheránus egyház játszott szerepet.

Transnistria elfoglalása a románok és a németek által

1939-ben az odesszai terület (oblast) lakossága 1 642 779 fő volt, ebből az ukrán többség 964 011; oroszok: 265 930, zsidók 233 155, németek 91 462, moldovának 26 730, bolgárok 24 455, lengyelek 11 441, fehéroroszkok 19 434 fővel képviselték a lakosságot.

1941. június 22-én a Wehrmacht megkezdte keleti hadműveleteit, augusztus 19-én Antonescu kinevezi Gheorghe Alexianut Odessza tartomány kormányzójává. A transnistriai román kormányzat nem volt olyan keményen szervezett, mint a német uralom a szomszédos megszállt területeken. A vallás, az egyház támogatta a román öntudat erősítését a térségben. Az iskolákban bevezették a román nyelv tanítását mint kötelező idegen nyelvet; román nyelvű utcanévtáblákat helyeztek el, romániai telepesek bevándorlását szorgalmazták. Az ortodox egyháznak az evangéliumon keresztül a román megszállók eszméit kellett hirdetnie.

Transnistria egyházi, vallási központja maga a főváros, Odessza lett, ahol ortodox, katolikus és protestáns misszió kezdte meg működését. Bukarestből, a kultuszminisz-